

توانایی نظام بانکی ایران در خلق اعتبار

حسن حیدری، استادیار موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی

مهر

بانکها اهمیت ویژه‌ای در نظام مالی کشورها دارند. مهمترین کارکرد بانکها عبارتست از خلق اعتبار، با ورود پایه پولی به نظام بانکی و گردش آن در شبکه بانکها، میزان اعتباری که از طریق آن ایجاد می‌شود بسته به ضریب فزاینده پولی گاه تا چندین برابر پایه پولی است که نخستین بار ایجاد شده است. بدین ترتیب، به میزانی که پیچیدگی و توسعه‌یافتگی نظام‌های بانکی کشورها افزایش می‌یابد، به همین میزان نیز توانایی بانکها در خلق اعتبار بیشتر می‌شود.

این موضوع را می‌توان با استفاده از شاخص‌های عمق مالی سنجید. یکی از شاخص‌های متداول در بررسی این موضوع، عبارتست از نسبت اعتبارات بانکی خلق شده به تولید ناخالص داخلی کشورها، از این رو هر چقدر نقش، اهمیت، توسعه‌یافتگی و همچنین کارکرد نظام بانکی کشورها در کل اقتصاد بیشتر باشد، این نسبت بالاتر خواهد بود. به طور طبیعی انتظار بر این است که این نسبت در کشورهایی مانند ژاپن که دارای نظام‌های مالی بانک‌محور هستند بالاتر از کشورهایی باشد که نظام مالی آنها بازار محور است. بر اساس آمارهای بانک جهانی بین سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰ میلادی متوسط جهانی این شاخص ۱۶۲ درصد بوده است، با این حال کشورهایی مانند ژاپن با ۳۱۱ و آمریکا با ۲۲۰ درصد بالاترین نسبت‌های خلق اعتبار به تولید ناخالص داخلی را در بین کشورهای جهان دارا هستند. متوسط این نسبت برای اعضای سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD) ۱۸۶ درصد می‌باشد که رقم بالایی است. این رقم نشان می‌دهد که در کشورهای صنعتی عموماً بانکها قادر به خلق اعتبار به میزان بیش از ۱/۸ برابر تولید ناخالص داخلی خود هستند و لذا عمق مالی در این کشورها بالا است. متوسط این رقم برای کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا ۴۸ درصد است که در مقایسه با کشورهای صنعتی رقم پایینی است. با این حال در این منطقه کشورهایی مانند اردن و کویت نیز حضور دارند که متوسط این شاخص در آنها بالا است. در همین دوره این نسبت در ترکیه ۴۲ درصد، چین ۱۳۵ درصد و در برزیل ۸۲ درصد بوده است.

در همین دوره رقم این شاخص در ایران ۳۶ درصد است که از متوسط کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا پایین تر است. این موضوع نشان دهنده پایین بودن عمق بخش بانکی در ایران و توانایی محدود آن در خلق اعتبار است. گرچه نظام مالی در ایران بانک محور است، اما این بخش هنوز در مقایسه با اندازه اقتصاد ایران قادر به خلق اعتبار نیست. شاید بتوان توسعه ناکافی بخش بانکی و عدم تنوع ابزارهای موجود در آن را به عنوان یکی از دلایل پایین بودن توانایی نظام بانکی در خلق اعتبار در مقایسه با کشورهای مشابه در نظر گرفت. بنابراین بخش بانکی به میزان کافی توسعه نیافته است و لذا قادر به خلق اعتبار متناسب با حجم اقتصاد ایران نیست.

نقش پایین بخش بانکی در خلق اعتبار باعث می شود که بخش خصوصی در دسترسی به اعتبارات مورد نیاز فعالیت های خود با محدودیت های بیشتری مواجه باشد. در واقع موتور محرکه توسعه اقتصادی، انباشت سرمایه است و انباشت سرمایه بدون تامین مالی به کندی صورت خواهد گرفت. تجربه توسعه اقتصادی در کشورهای صنعتی فعلی نیز نشان دهنده نقش و اهمیت بالای بخش بانکی در تسهیل انباشت سرمایه است. با توجه به بانک محور بودن نظام مالی در ایران، ضروری است تا مشکلات زمینه ساز عدم توسعه بخش بانکی در ایران رفع شود. چرا که بدون یک بخش بانکی کارآمد انباشت سرمایه صورت نخواهد پذیرفت.